

Nr 174.

Av herr **Senander m. fl.**, angående revision av arbetstidslagsstiftningen.

Arbetstidslagsstiftningen i vårt land kan knappast anses tillfredsställande. Allmänna arbetstidslagens tillämpningsområde är synnerligen snävt tilltaget. Företag med högst fyra arbetare äro uteslutna från lagens tillämpning, varjämte en rad olika arbeten genom direkta stadganden i lagen undantagits från tillämpningen av densamma. Dessa äro:

a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande;

b) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider;

c) arbete, som bedrivs av staten;

d) arbete, som har till ändamål att bereda sjukvård, fattigvård, uppfostran eller undervisning eller att tillgodose annat därmed jämförligt behov;

e) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske;

f) skogsarbete samt kolning i mila, ändock att arbetet icke är att hänföra till skogsarbete, ävensom flottning;

g) upptagning av torv samt tillverkning av bränntorv och torvströ;

h) jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess binäring, som nu nämnts, ävensom trädgårdsskötsel och djurskötsel, ändock att arbetet bedrivs utan samband med jordbruk;

i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik;

j) arbete, varå arbetstidslagen för detaljhandeln äger tillämpning;

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande; samt

l) arbete, som åligger portvakt och av honom väsentligen förrättas i hans bostad.

Utöver dessa undantag angives i lagens 2 §, att såsom arbetare skall vid tillämpningen av lagen ej räknas medlem av arbetsgivarens familj och ej heller verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning, ritare, bokhållare eller därmed jämställd person, kontorsvaktmästare eller annat underordnat kontorsbiträde.

Det beräknas, att på grund av dessa undantagsbestämmelser knappt hälften av landets lönearbetare eller i runt tal 800 000 omfattas av allmänna arbetstidslagen. De övriga ha antingen sin arbetstid reglerad genom särskilda lagar eller kungörelser eller sakna helt lagligen reglerad arbetstid. De särdrag som existera utgöras av lantarbetstidslagen, arbetstidslagen för detaljhandeln, arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer samt sjöarbetstidslagen. Härtill kommer hembiträdeslagen, som i viss utsträckning kan hänföras till arbetstidslagstiftningen. Den statsanställda personalen har i allmänhet sin arbetstid reglerad genom kungl. kungörelser.

De som helt sakna lagligt reglerad arbetstid äro i första hand de arbetare, som äro anställda i småföretagen. Deras antal kan icke med säkerhet uppskattas. Om man emellertid vet, att enligt allmänna arbetstidslagen företag med högst fyra arbetare, enligt lantarbetstidslagen företag med mindre än två arbetare och enligt arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer företag med mindre än tre arbetstagare äro undantagna, så inses lätt, att det här rör sig om ett ganska betydande antal arbetare, som helt saknar lagligen reglerad arbetstid. Härutöver tillkomma emellertid sådana grupper, som på grund av direkta stadganden i lagen undantagits och icke heller på annat sätt erhållit lagstadgad arbetstidsreglering. Skogsarbetare, flottningsarbetare och de som arbeta med milkolning, trafikpersonal vid enskilda järnvägar, de som syssla med sjukvård, fattigvård, uppfostran, undervisning och dylikt, de som bedriva fiske samt torvupptagning jämte tillverkare av brännortv och torvströ, höra till de grupper, som sakna lagligt reglerad arbetstid. Deras sammanlagda antal utgör omkring 101 000. Vidare är kontorspersonalen, med undantag för kontorspersonalen inom detaljhandeln, som faller under arbetstidslagen för detta verksamhetsområde, utesluten. Omnämnas bör även, att inte ens all statspersonal sorterar under för statsverken utfärdade arbetstidskungörelser. Kust- och gränsbevakningspersonalen vid tullverket är undtagen från verkets arbetstidsreglering och har endast tillerkänts fem fridagar per månad. Under månaden i övrigt har denna personalgrupp obegränsad tjänstgöringsskyldighet och äger icke ens rätt att avlägsna sig från hemmets närhet utan att erhålla särskilt tillstånd av vederbörande förman.

Slutligen bör framhållas den egenartade ställning förare av bil i yrkesmässig trafik intar i arbetstidshänseende. Någon arbetstidsreglering i detta ords egentliga bemärkelse existerar icke för yrkeschaufförer. Vissa föreskrifter härom äro emellertid givna i kungl. förordningen angående yrkesmässig automobiltrafik. I dess 28 § mom. 1 stadgas, att förare av automobil i yrkesmässig trafik ej må utan uppehåll om minst 30 minuter i följd framföra bilen under längre tid än fem timmar. I samma paragrafs mom. 2 heter det, att förares arbetstid icke må under tjugofyra på varandra följande timmar, där ej särskild omständighet, som i 1 mom. anges, är för

handen, överskrida 11 timmar. Denna tid kan emellertid under vissa närmare angivna omständigheter utsträckas till tretton timmar. Föreskrifterna i fråga torde mera vara tillkomna som ett trafiksäkerhetsskydd än som ett skydd för arbetskraften. Det är emellertid uppenbart, att de inte tillfredsställande kunna tjäna det förstnämnda syftet och ännu mindre det sistnämnda.

Som av denna redogörelse framgår existerar det en rikhaltig flora av lagar, förordningar och kungörelser på här ifrågavarande område. Närmast ge förhållandena intryck av oreda och lagstiftningsraseri. De skapa svårigheter att överblicka detta viktiga område av arbetarskyddslagstiftningen och inbjuda till byråkrati och överorganisation. Vi blunda icke för det faktum, att man inte utan vissa svårigheter strikt kan tillämpa allmänna arbetstidslagen på alla samhällets verksamhetsområden. Men det råder intet tvivel om att en avsevärd förenkling skulle kunna ske och att huvudparten av de arbetargrupper som nu sortera under speciallagstiftningar kunna inordnas under allmänna arbetstidslagen. Det kan till exempel knappast anföras något hållbart skäl, varför statspersonalen skall tillhöra undantagen i lagen. Att ändock denna personal jämte många andra arbetargrupper undantagits från lagens tillämpning beror utan tvivel på att lagen på sin tid tillkom under starkt motstånd från skilda håll och därför blev en typisk kompromissprodukt.

En förenkling och modernisering av arbetstidslagstiftningen är därför ett krav, som icke längre bör skjutas åt sidan. I första hand anmäler sig till granskning allmänna arbetstidslagens tillämpningsområde. Främst möter man därvidlag föreskriften om undantag för företag, som sysselsätter högst fyra arbetare. Motiveringen för undantagets tillkomst torde ha varit, att småföretagens relativt svaga ekonomi icke skulle kunna bära eventuella merkostnader på grund av arbetstidsregleringen. Detta motiv lär numera sakna praktiskt underlag. Det bör i detta sammanhang erinras om att arbetstidslagen för detaljhandeln icke innehåller något dylikt undantag, trots att denna lag berör ett område där en mångfald småföretag existerar, samt att lantarbetstidslagen endast undantar företag med en arbetare och arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer företag med högst två arbetare. Frågan om en utvidgning av lagens tillämpningsområde i syfte att inordna även småföretagen under lagen bör därför upptagas till prövning.

De inskränkningar av lagens tillämpningsområde, som angivas av direkta stadganden i lagen, böra underkastas en grundlig revision. Som tidigare framhållits ha dessa undantag medfört dels att betydande arbetargrupper helt äro uteslutna från all lagstadgad reglering av arbetstiden, dels att icke mindre betydande grupper begåvats med arbetstidsföreskrifter som ge sämre arbetstidsvillkor än dem, som innefattas i allmänna arbetstidslagen. Det är enligt vår uppfattning orimligt och föga i nivå med tidsläget, att exem-

pelvis skogsarbetarna, flottningsarbetarna och de s. k. socialarbetarna undantagits från varje som helst laglig reglering av arbetstiden. Samma om-döme kan gälla beträffande kontorspersonalen, så mycket mera som man för en del av denna personal ansett sig kunna reglera arbetstiden genom en speciallag (arbetstidslagen för detaljhandeln).

Men även för de grupper, som efter hand fått sin arbetstid lagligen reglerad på annat sätt än genom allmänna arbetstidslagen, är tillståndet otillfredsställande. Även om dessa grupper i princip ha sin arbetstid reglerad i enlighet med allmänna arbetstidslagens huvudbestämmelse, så äro ändock deras arbetstidsförhållanden avsevärt sämre än vad som gäller för det stora flertalet av de grupper, som sortera under nyssnämnda lag. I alldeles särskild grad gäller detta beträffande den statsanställda personalen. För denna är arbetstiden i allmänhet reglerad genom kungl. kungörelser, kompletterade med av resp. verkstyrelser utfärdade tillämpningsföreskrifter. Arbetstiden är enligt dessa kungörelser fastställd till vad som motsvarar 208 timmar för 30 dagar, medan allmänna arbetstidslagens huvudregel stadgar högst 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan. Fastställandet av arbetstiden per månad är till stor nackdel för statspersonalen. Allmänna arbetstidslagens föreskrift om 8 timmars arbetstid per dygn innebär, att arbete utöver denna tid betraktas som övertidsarbete, för vilket betalning utgår med högre belopp än för arbete under dagtimmar. För statstjänarna däremot medför huvudregeln i deras arbetstidskungörelser, att de under loppet av månaden kunna få utföra arbete å nätter samt å sön- och helgdagar i synnerligen stor omfattning utan att de därför anses ha arbetat på övertid. Endast under förutsättning att det för månaden fastställda timantalet överskridits, anses sådant övertidsarbete ha förrättats, som berättigar till kontant ersättning. Anmärkas bör emellertid, att sådan ersättning sällan utbetalas, enär myndigheterna flitigt använda sig av systemet med tidskompensation, vilket innebär att de i sådana fall, där övertid kan beräknas uppstå vid månads-slutet, »reglera» övertiden under månadens lopp genom att lämna motsvarande ledighet på ordinarie arbetstid under tider, som passa verket. Genom att arbetstiden för statsverken regleras per månad äro sålunda stora delar av statstjänarna, framför allt de som tvingas utföra nattjänstgöring samt sön- och helgdagstjänstgöring, försatta i ett avsevärt sämre läge i arbets-tidsavseende än de som sortera under allmänna arbetstidslagen. Frågan om statstjänarnas inordnande under allmänna arbetstidslagen är därför aktuell och bör upptagas till prövning av statsmakterna i samband med en revision av allmänna arbetstidslagen.

Allmänna arbetstidslagens 5 § mom. 3 föreskriver, att arbetsrådet, i den mån så prövas påkallat, kan medgiva undantag från huvudregeln, om arbetet fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av stort allmänt intresse. I vad bestäm-

melsen avser arbete »som medför synnerligen ringa ansträngning» finns densamma även intagen i de arbetstidskungörelser, som gälla för statsverken.

Denna föreskrift har medfört arbetstidsförlängning till och med för grupper, som utföra vakttjänst nattetid, vilket måste betraktas som i hög grad orimligt. Även om vakttjänst nattetid icke medför större fysisk påfrestning, så är det uppenbart att dylik tjänst är i högsta grad psykiskt krävande. För statsverkens vidkommande har ifrågavarande bestämmelse fått en för både dag- och nattjänst icke obetydlig tillämpning. Enligt uppgift, som kommit oss till handa från personalhåll, utgjorde den 1 april 1945 antalet stationer i trafik-tjänst vid statens järnvägar, där förlängning av arbetstiden för personalen tillämpades i enlighet med åsyftade bestämmelse, inte mindre än 1 051. I tillämpningsföreskrifterna till arbetstidskungörelsen för tullverket har med stöd av bestämmelsen om tjänstgöring som medför synnerligen ringa ansträngning föreskrivits s. k. tidsevalvering, varigenom en tjänstgörings- eller beredskapstimme alltefter arten kan värderas till 48, 30 eller 15 minuter. Betecknande är, att därvidlag ingen skillnad göres på värderingen av dag- och nattimmar.

Även med bortseende från den minst sagt underliga nedvärdering, som här skett av den påfrestande nattjänsten, måste det betecknas som principiellt oriktigt, att ett dylikt undantag från huvudregeln i en arbetstidslagstiftning förekommer. Enligt gängse uppfattning inom arbetarrörelsen måste den principiella innebörden av en arbetstidslagstiftning lika mycket vara att tillförsäkra arbetskraften ett bestämt mått av fritid och vila som att skydda mot överansträngning. Denna uppfattning har fått sitt markanta uttryck i regeln: 8 timmars arbete — 8 timmars fritid — 8 timmars vila. En undantagsbestämmelse, som av hänsyn till arbetets art bryter denna princip, är förkastlig. Arbetets utsträckning i tiden och icke dess art måste vara avgörande. I annat fall äventyras en arbetstidslagstiftnings effektivitet.

Denna vår principiella uppfattning synes också delas av arbetsrådet. I en skrift, Arbetstidslagen för detaljhandeln och butikstängningslagen, uttalar författaren, arbetsrådets ordförande John Nordin, bland annat:

»Såsom arbetstid i lagens mening torde i regel vara att anse den tid, då arbetstagaren står till arbetsgivarens förfogande. Att under sådan tid tillfälligtvis icke föreligga några arbetsuppgifter, t. ex. därför att icke några kunder finnas i affären, har i och för sig icke någon betydelse.»

Vad som här i princip uttalats beträffande detaljhandeln borde ju också gälla andra arbetsområden. Så är icke fallet. Det är betecknande att exempelvis staten kan praktisera en rakt motsatt princip på sina egna arbetsområden. När man med stöd av den här kritiserade undantagsbestämmelsen förlänger arbetstiden vid över tusentalet stationer vid statens järnvägar från

208 timmar per 30 dagar till 234 resp. 260 timmar, så vittnar detta om vilket faktiskt tillstånd som råder på arbetstidslagstiftningens område.

Vi ha här påtalat några av de väsentligaste bristerna i arbetstidslagstiftningen. En revision av lagstiftningen bör emellertid icke begränsas till att gälla enbart dessa frågor. Det oerhört viktiga spörsmålet om en inskränkning av skiftarbetet måste bli föremål för särskild uppmärksamhet. Detsamma gäller om arbetstidsförhållandena vid insjöflottan och för bogserbåtspersonalen.

Riktpunkten för en revision på området måste vara att så vitt möjligt inordna alla arbetstagare under allmänna arbetstidslagen och att ur lagen utmönstra sådana föreskrifter, som i större eller mindre grad äventyra 8-timmarsprincipen. Skulle det trots allt visa sig vara ofrånkomligt att även i fortsättningen i något fall upprätthålla en speciallagstiftning, så bör denna bringas i så nära överensstämmelse som möjligt med allmänna arbetstidslagen och omfatta alla berörda arbetare.

Med hänvisning till ovanstående hemställes,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag beträffande en revision av arbetstidslagstiftningen i huvudsaklig överensstämmelse med de synpunkter som ovan anförts.

Stockholm i januari 1946.

Knut Senander.

Gösta Kempe.

S. Rönn-Christiansson.

Set Persson.

Axel Nordström.

O. F. Persson.